

механізмів та особливостей формування якостей особистості.

В.П. Барішніков [1] виділяє такі групи особистісних якостей: моральні, соціально-психологічні та етико-психологічні.

Н.М. Остріков [15] розглядає соціально-психологічні якості та властивості особистості за такими групами: загальногромадянські та морально-педагогічні; соціально-перцептивні особливості; індивідуально-психологічні особливості; сфери досвіду особистості.

Л.М. Шестакович відносить до важливих якостей – здібності, мотивацію та загальнотрудові якості особистості.

О.О. Бодальов [3] вивчає прояв особистісних якостей у діяльності, спілкуванні, пізнанні; С.В. Кондратьєва [11] – у педагогічному спілкуванні; Л.І. Божович [5] розглядає соціальні позиції особистості.

Отже, проаналізувавши педагогічну і психологічну літературу, ми встановили, що проблема професійних якостей майбутніх фахівців повністю не досліджена, потребує визначення саме тих професійних якостей, які необхідно формувати під час їх підготовки, виявлення шляхів і засобів формування професійних якостей, розробки методики, спрямованої на формування професійних якостей фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барышников В.П. Повышение педагогической квалификации мастера производственного обучения: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Л., 1980. – 16 с.
2. Бобко Л.О. Гуманістичне виховання студентів вищих навчальних закладів фінансово-економічного профілю у позанавчальній діяльності. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2004. – 272 с.
3. Бодалева А.А. Восприятие и понимание человека человеком. – М.: Наука, 1982. – 310 с.
4. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: Учебное пособие для вузов. – М.: ПЭРСЭ, 2001. – 511 с.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психологическое исследование. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
7. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – М.: Русский язык, 1978. – Т. II. – 779 с.
8. Деркач А.А., Орбан Л.Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. – М.: МГУ, 1995. – 234 с.
9. Дмитриева М.А., Крылов А.А., Нафтульев А.И. Психология труда и инженерная психология: Учебное пособие / Под ред. А.А. Крылова. – Л., 1979. – 224 с.
10. Климов Е.А. Основы психологии: Учебник для вузов. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 295 с.
11. Кондратьева С.В. Учитель-ученик. – М.: Педагогика, 1984. – 80 с.
12. Макаренко Н.В. и др. Основы профессионального психофизиологического отбора. – К.: Наук. думка, 1987. – 244 с.
13. Немов Р.С. Психология: Учебное пособие: В 3 кн. – М.: Просвещение, 1995. – Кн. 2: Психология образования. – 310 с.

14. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 21-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1989. – 924 с.

15. Остриков Н.М. Профессиограмма инструктора производственного обучения сферы производства. – Л.: НИИ ООВ, 1980. – 68 с.

16. Паничев С.А. Качество высшего профессионального образования в начале XXI века: Материалы всероссийской научно-методич. конференции, 13–15 сентября 2002 г. – Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2002. – 264 с.

17. Рибалка В.В. Психология праці особистості: Навчально-методичний посібник. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2005. – 60 с.

18. Ройлян В.О. Формування професійних якостей майбутніх фахівців сухопутних військ в умовах реформування вищої військової освіти: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2004. – 23 с.

19. Философский энциклопедический словарь / Под ред. Л.Ф. Ильичева, П.И. Федосеева, С.М. Ковалева. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

УДК 371

Постоюк Н.В.

ОСНОВНИ ЕТАПИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Д.Л. СЕРГІЄНКА

Педагогічна спадщина визначних педагогів минулого є підґрунтям для вдосконалення сучасної системи освіти. У статті з метою глибшого висвітлення освітянської діяльності Д.Л. Сергієнка, відомого фахівця у галузі політехнічної освіти і трудового виховання молоді, подано періодизацію його науково-педагогічної діяльності.

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність, педагогічна спадщина, періодизація, політехнічні знання.

Педагогическое наследие известных педагогов прошлого является фундаментом для совершенствования современной системы образования. В статье с целью более глубокого освещения деятельности Д.Л. Сергиенко, известного специалиста в области политехнического образования и трудового воспитания молодежи, представлено периодизацию его научно-педагогической деятельности.

The pedagogical heritage of famous teachers of the past is the base for improvement of a modern education system. In the given article we tried to study scientific and pedagogical activity of D.L. Sergienko, the Soviet expert in the field of a polytechnic education and labour education of youth, and with this purpose there were considered periods of his activity.

Педагогічна спадщина минулого може докорінно змінити, удосконалити сучасну систему освіти. Одним із талановитих фахівців минулого в галузі політехнічної освіти і трудового виховання молоді є Дмитро Лаврович Сергієнко. Освітянська діяльність його маловідома і потребує вивчення та висвітлення науковцями, педагогами сьогодення. Автор статті пропонує розгляд періодизації науково-педагогічного надбання Д.Л. Сергієнка.

Реформи в сучасній системі освіти є цілком закономірною справою, оскільки економічні зміни, швидкий розвиток науково-технічного прогресу і науково-інформаційних технологій зумовлюють необхідність удосконалення навчання та виховання.

Сучасна загальноосвітня школа як важлива ланка безперервної системи освіти знаходиться в центрі уваги уряду України, науковців і педагогів. Уважаємо, що всі шкільні нововведення повинні враховувати досвід визначних українських педагогів, їхні актуальні ідеї. Адже відомо, що знання історичного минулого допомагає творити гармонійне теперішнє. У другій половині ХХ століття питанню поліпшення навчально-виховного процесу великого значення надавав Д.Л. Сергієнко. На той час він був директором республіканської станції юних натуралістів Міносвіти УРСР, професором кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Аналізуючи теорію і практику, узагальнив досвід кращих шкіл і розробив методику формування політехнічних знань, умінь і навичок молоді під час вивчення основних дисциплін. Йому належить підготовка методичних рекомендацій для вчителів-біологів, керівників гуртків юннатів [1, 527].

Аналіз архівних документів і наукової літератури, в яких висвітлено життєвий і творчий шлях Д.Л. Сергієнка, дає підстави стверджувати, що проблема педагогічної спадщини та періодизації науково-педагогічної діяльності вченого залишаються недослідженими. Його доробок, на нашу думку, є невичерпним джерелом вагомих ідей для вдосконалення змісту навчання і виховання.

З метою глибшого вивчення та аналізу формування педагогічних поглядів і переконань ученого вважаємо за потрібне подати цілісну структуру ключових аспектів його життя. Науково-педагогічні погляди Д.Л. Сергієнка залишалися майже стійкими і стабільними впродовж понад п'ятдесятилітнього періоду плідної праці. Систематизована й узагальнена нами науково-педагогічна спадщина професора спонукає виділити чотири етапи науково-педагогічної діяльності:

перший (1927–1941) – творчо-пошуковий: початок викладацької діяльності вчителем початкових класів у селі Черняхів Кагарлицького району (1929–1930), навчання на шкільному відділі в Київському педагогічному інституті імені А.М. Горького (1930–1934), на біологічному факультеті цього ж ВНЗ (1936–1938), робота на Центральній дослідно-педагогічній агробіостанції Міносвіти УРСР (посада заступника директора – 1933–1934, директора – 1934–1941);

другий (1941–1946) – воєнний: слухач Вищого військово-педагогічного інституту (1941), учасник бойових дій у складі Червоної армії (1941–1942), начальник відділу кадрів Вищого військово-педагогічного інституту (1942–1946);

третій (1934–1941, 1946–1959) – управлінський: директор Центральної дослідно-педагогічної агробіостанції Міносвіти УРСР;

четвертий (1959–1984) – науково-викладацький: діяльність доцента науково-

методичного кабінету Київського національного університету (1959–1960), кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1960–1973), а також і професора кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1973–1984).

Проаналізуємо перший період – творчо-пошуковий. У 1927 році Д.Л. Сергієнко вступив до лав комсомолу і став піонервожатим у школі села Водотії (вересень 1928 – жовтень 1929 року). У 1929 році направлений на роботу в село Черняхів Кагарлицького району, де з жовтня 1929 по вересень 1930 року працював учителем початкових класів. Пізніше навчався в Київському державному педагогічному інституті імені М. Горького на шкільному відділі – з вересня 1930 по червень 1934 року [9, 78–81].

Архівні матеріали засвідчують, що у зв'язку із сімейними обставинами педагог почав працювати у 1932 році (ще навчаючись в інституті): спочатку завідувачем сектора шкіл міста Києва (з лютого 1932 по грудень 1932 року), потім завідувачем сектора агітаційної роботи Чернігівського ОК ЛКСМУ (з грудня 1932 по вересень 1933 року), а з 1934 – директором Центральної дослідно-педагогічної агробіостанції Міносвіти УРСР [9, 80].

16 вересня 1936 року Д.Л. Сергієнку було видано свідоцтво за № 3 Київського Державного педагогічного інституту Народного Комісаріату освіти УРСР про те, що він дійсно закінчив у 1934 р. повний курс Київського Державного педагогічного інституту (відділ шкільно-педагогічний) та отримав кваліфікацію викладача педагогіки [4, 4].

Працюючи директором станції юннатів, відчував недостатність фундаментальних знань з біології й основ сільського господарства. Саме це спрямувало Д.Л. Сергієнка у 1936–1938 роках продовжити навчання на біологічному факультеті Київського педагогічного інституту імені А.М. Горького. Теоретичні знання, отримані в інституті, педагог ефективно застосовував на практиці під час науково-дослідної роботи з гуртками юних натуралістів. У 1934–1940 рр. за сприяння директора станції активізувалася діяльність гуртків юннатів: спільно з ученими і фахівцями сільського господарства проводилася значна робота у хагах-лабораторіях, здійснювалося шефство над молодняком сільськогосподарських тварин, у центрі уваги перебувало питання охорони та відновлення природи (насаджувалися сади, окремі ділянки лісу, закладалися парки, алеї та інше). Свої перші досягнення юні натуралісти демонстрували у 1939 р. на ВДНГ у м. Москва. Україну тоді представляли 8645 юннатів. У 1940 році працювало 4 тисячі гуртків юннатів, які об'єднували 45 тисяч учнів. Експонати павільйону “Юні натуралісти” відображали величезну творчу роботу [12, 6].

Проаналізувавши матеріали архівних джерел, ми дійшли висновку, що у творчо-пошуковий період науково-педагогічної діяльності Д.Л. Сергієнко остаточно визначився з майбутнім напрямом своєї роботи в галузі педагогіки. Відчуваючи педагогічний хист, відразу після школи став працювати вчителем

початкових класів, а потім, переконавшись у правильності обраного шляху, вирішив навчатися в Київському державному педагогічному інституті імені А.М. Горького на шкільному відділі з метою отримання професії викладача педагогіки. Паралельно працюючи заступником директора Центральної дослідно-педагогічної агробіостанції Міносвіти УРСР, Д.Л. Сергієнко проявляє інтерес до навчально-дослідної роботи із садівництва, городництва, вирощування тварин – усього, чим займалися гуртки юннатів. Незабаром вирішує поглибити свої знання з біології, природознавства й ухвалює рішення: продовжити навчання в Київському державному педагогічному інституті імені А.М. Горького на біологічному факультеті. Отримавши ґрунтовні теоретичні знання з біології і методики викладання цього предмета, Д.Л. Сергієнко спрямував свою управлінську діяльність у наукове річище. Прагнучи створити на станції відповідну базу для проведення навчально-дослідної роботи, укладає методичні посібники для допомоги вчителям, керівникам гуртків юннатів. Дмитро Лаврович зробив свої перші спроби у викладанні ц школі, управлінській діяльності і науково-методичній роботі. Викладені вище факти дають підстави стверджувати, що в цей період діяльність Д.Л. Сергієнка мала переважно творчо-пошуковий характер.

Другий період охоплює 1941–1946 роки. Уважаємо за потрібне наголосити, що у 1941 році війська Німеччини перетнули кордон і Україна опинилася в полум'ї Другої світової війни. Мобілізуючи сили на боротьбу з ворогом, Рада народних комісарів СРСР і ЦК ВКП(б) 29 червня 1941 року надіслала директиву партійним органам про заходи щодо відсічі гітлерівської агресії [3, 580]. Це мало безпосередній зв'язок із Д.Л. Сергієнком: він став мобілізованим солдатом. До 1941 року відбував військову службу в запасі, а 11 липня 1941 року – у лавах Червоної Армії [9, 80]. Деякий час знаходився у резерві Політуправління Київського і Харківського військових округів. 28 серпня 1941 року Д.Л. Сергієнко зарахований слухачем Вищого військово-педагогічного інституту в місті Калініні. Дмитро Лаврович брав участь у боях під час оборони Калініна, був поранений і контужений. З 13 жовтня по березень 1942 року знаходився в госпіталі м. Москва, а потім – в евакогоспіталі міста Бузудук Чкаловської (нині Оренбурзької) області. Після одужання направлений для проходження подальшої служби в розпорядження начальника Вищого військово-педагогічного інституту. За станом здоров'я Д.Л. Сергієнка було визнано придатним до служби частково. За клопотанням начальника Вищого військово-педагогічного інституту політичного управління Червоної Армії отримав призначення керівника відділу, де пропрацював з березня 1942 року по серпень 1946 року. За виявлені мужність і відвагу нагороджений орденом “Червоної зірки”, а після закінчення війни у 1945 році – медаль “За перемогу над Німеччиною” [9, 80–81].

7 грудня 1958 року майору запасу Д.Л. Сергієнку видали довідку Подільським районним військовим комісаріатом м. Києва для подання в

Київський державний університет про те, що він дійсно прослужив у Радянській армії з 11 липня 1941 року по 27 липня 1946 року і звільнений у запас на підставі наказу № 02145 від 18.07.1946 року Головного Політуправління [6, 10].

Наступний період діяльності вченого і педагога – управлінський, який охоплює 1933–1941, 1946–1959 роки. Ще навчаючись у Київському державному педагогічному інституті імені А.М. Горького, Д.Л. Сергієнко (з 15 жовтня 1933 року по 1 січня 1934 року) обіймав посаду заступника директора Центральної дослідно-педагогічної агробіостанції Міносвіти УРСР. Відразу після закінчення шкільного відділу інституту й отримання кваліфікації викладача педагогіки призначений директором станції юних натуралістів. На цій посаді працював з 1 січня 1934 по 11 липня 1941 року. Його діяльність припинилася у зв'язку з нападом фашистських загарбників на Україну. Після закінчення війни вчений був поновлений на посаді. Директором станції юних натуралістів працював до березня 1959 року [9, 78–79].

Д.Л. Сергієнко причетний до створення першої Центральної дослідно-педагогічної агробіостанції Міносвіти УРСР. На початку діяльності цього дитячого позашкільного закладу його основним завданням була допомога школам в організації гуртків юннатів, проведенні позашкільних занять з дітьми, вихованні в них любові до природи рідного краю.

За часи управління станцією Дмитром Лавровичем на її території було закладено сад із понад

50-ма сортами плодівих дерев, дендрологічний парк, парники, квітники, збудовано крільчатник і пташник, метеорологічний майданчик. Усе це сприяло розвитку гуртків за відповідними напрямками. Для проведення занять з юннатами широко використовувалися парк “Березовий гай”, поля радгоспів “Пуща-Водиця”, “Троянда” та дослідні ділянки станції квітково-декоративних культур ім. Мейєра [2, 28].

Творча робота юннатів перервалася у зв'язку з нападом фашистської Німеччини у 1941 році. Після визволення України Д.Л. Сергієнко повертається на посаду директора Центральної дослідно-педагогічної агробіостанції Міносвіти УРСР, разом з ним учнівська молодь під керівництвом учителів взялася за відбудову шкіл, біологічних кабінетів, куточків живої природи, упорядкування шкільних навчально-дослідних земельних ділянок. Закладали нові лісосмуги, підсаджували старі зелені насадження, пошкоджені війною, допомагали у відбудові народного господарства.

Відновили роботу Центральна дослідно-педагогічна агробіостанція та обласні станції юних натуралістів. Педагогічний колектив станції юних натуралістів багато попрацював над програмами роботи гуртків: проводилися обласні та республіканські виставки, зльоти.

Саме в період керівництва Д.Л. Сергієнка у 1957 році юні натуралісти зі старого одноповерхового приміщення перейшли у триповерховий будинок-красень із зимовим садом. Республіканська станція

юннатів, обладнана десятима лабораторіями, музеями, бібліотекою, залом засідань для проведення кінолекторію (усе в навчальному корпусі площею 2800 м²), широко відчинила двері для дітей. Одночасно було впорядковано куточок живої природи, кімнату акваріумістики, земельну ділянку (25 га). На місці навчального корпусу станції закладено бузковий гай [12, 67].

На допомогу юннатам, учителям і керівникам гуртків методику станції готували і видавали науково-популярну літературу, методичні посібники. За час роботи директором станції юних натуралістів Д.Л. Сергієнко опублікував низку наукових праць: монографії “Навчально-дослідна робота учнів та юннатів на шкільній дослідній ділянці”, “Робота гуртків юних натуралістів у школі. Історія, зміст і методи роботи у світлі завдань політехнічної освіти і трудового виховання”, статті в різних збірниках і журналах.

Слід відзначити, що в цей напружений період Д.Л. Сергієнко працював ще й заступником відповідального редактора журналу “Юний натураліст” [9, 78]. Це переконливо доводить його прагнення максимально збагатити теорію і практику обраної справи.

В архіві Київського Національного університету імені Тараса Шевченка збереглася написана у 1958 році характеристика на Дмитра Лавровича Сергієнка як директора Республіканської станції юних натуралістів. У ній зазначено: “Сергієнко відноситься до роботи добросовісно, ініціативний, у рішенні службових питань принциповий. Уважний до потреб трудівників, заслужено користується авторитетом серед працівників станції, учителів і позашкільних працівників Республіки. Під керівництвом Д.Л. Сергієнка Республіканською станцією юних натуралістів створено і надруковано багато методичних посібників для допомоги вчителям, керівникам гуртками юннатів, створена хороша база на станції для проведення навчально-дослідної роботи” [5, 8–9].

Отже, 20 років перебування Дмитра Лавровича на посаді директора станції юних натуралістів позначилися досягненнями і позитивними результатами. За успішну роботу нагороджений грамотами МН УРСР, значком “Відмінник народної освіти УСРР”, медалями Всесоюзної сільськогосподарської виставки: 3-ма малими золотими у 1941, 1955, 1956, малою срібною у 1958 році [9, 81].

Науково-викладацький період (1959–1984) його життєдіяльності позначений захистом у 1956 році кандидатської дисертації на тему “Робота гуртків у школі. Історія, зміст і методи навчання у світлі завдань політехнічної освіти і практичної підготовки учнів” у Київському педагогічному інституті імені А.М. Горького й отриманням наукового ступеня кандидата педагогічних наук [9, 78–81].

Зберігся протокол кафедри педагогіки від 09.04.1965 р. зі звітом доцента Д.Л. Сергієнка про навчальну, наукову, виховну та громадську роботу протягом 1960–1965 років у зв’язку з переобранням

його на посаду доцента, в якому зазначено: “Доцент Сергієнко у своєму звіті відмітив, що протягом 1960–1965 навчальних років він читав курс лекцій з педагогіки, керував педагогічною практикою студентів, приймав екзамени, здійснював керівництво дипломними роботами і роботою аспірантів. Щорічне педагогічне навантаження було від 850 до 950 годин. Здійснено керівництво написанням 32 дипломних робіт студентів. Усі дипломні роботи під час захисту оцінені “добре” і “відмінно” [7, 31–32].

За звітний період написано й оголошено 11 праць, обсягом 10,9 друкованих аркушів. Особливе значення мають такі: “Суспільно корисна праця учнів у сільському господарстві”, “Дослідницька робота учнів”. Решта статей опубліковані у збірниках і газетах, обсягом від 0,7–0,2 друкованих аркушів.

З архівних джерел стало відомо, що, незважаючи на велике навантаження і науково-методичну діяльність, Д.Л. Сергієнко ще встигав займатися і громадською роботою. Він керував редакційною секцією науково-методичної Ради університету, працював на громадських засадах деканом підготовчого факультету, був членом центральної і республіканської Ради Всесоюзної піонерської організації, педагогічної секції Республіканського товариства “Знання”, секретарем міського відділення педагогічного товариства. Протягом 1960–1965 років він прочитав 80 лекцій для учителів, завучів і директорів шкіл, інструкторів ремісничих училищ і викладачів технікумів м. Києва. Наступні 5 років, на посаді доцента, Д.Л. Сергієнко не полишав активної участі у громадській роботі: працював членом бюро Республіканської педагогічної секції товариства “Знання”, проректором університету вчителів, відповідав за шефську роботу в сільській школі [8, 52].

Треба відзначити, що вершиною науково-педагогічної діяльності Д.Л. Сергієнка став захист докторської дисертації на тему “Ленінські принципи політехнічної освіти і трудового навчання в сільській загальноосвітній трудовій політехнічній школі УРСР (1917–1941) на матеріалах сільської школи”; 3 листопада 1972 року (протокол № 62) рішенням Вищої Атестаційної Комісії йому надано ступінь доктора педагогічних наук; 28 травня 1976 року (протокол № 16) рішенням Вищої Атестаційної Комісії при Раді міністрів СРСР надано вчене звання професора кафедри педагогіки [8, 55].

Про діяльність Д.Л. Сергієнка на посаді професора також дізнаємося з рекомендації кафедри педагогіки Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка у зв’язку з переобранням його на 5-річний термін: “Працює над темою “Ленінські принципи політехнічної освіти і трудового навчання в сільській загальноосвітній трудовій політехнічній школі УРСР (1917–1941) на матеріалах сільської школи” і є провідним спеціалістом у галузі політехнічної освіти і трудового навчання, виховання. Це мало важливе значення в умовах, коли на базі кафедри педагогіки університету була створена Вчена Рада із захисту докторських дисертацій з педагогіки.

Лекції та семінари Д.Л. Сергієнко проводив на високому науковому рівні, широко використовував

досягнення педагогічної науки і передовий досвід шкіл, учителів. Про це свідчать контрольні відвідування лекцій завідувачем кафедри та відкриті лекції, які прослухали викладачі, аспіранти і стажисти.

Д.Л. Сергієнко підтримував тісний зв'язок зі школами, читав лекції для вчителів. Він виконував велику наукову та методичну роботу, опублікував понад 100 праць. Протягом 1974–1978 рр. підготував і видав дві монографії: “Політехнічна освіта і трудове навчання в сільській школі” (1975 р.) та “Урок – навчання і комуністичне виховання учнів” (1977) [10, 97].

Займаючись проблемою змісту політехнічної освіти і трудового виховання в середній загальноосвітній школі, Д.Л. Сергієнко узагальнив досвід кращих шкіл і розробив методiku формування політехнічних знань, умінь і навичок школярів під час вивчення відповідних предметів. Дослідженню цього питання присвячена його праця “Політехнічна освіта і суспільно корисна праця – основа комуністичного виховання учнів” (1983).

29 травня 1984 року Д.Л. Сергієнко був виключений зі списку професорів університету у зв'язку зі смертю [11, 109].

Аналіз архівних і наукових джерел дає підстави стверджувати, що Д.Л. Сергієнко – творчий, цілеспрямований фахівець, який проводив лекції на достатньому науковому і методичному рівні та постійно вдосконалював свої знання й уміння, брав активну участь у громадській роботі, був керівником багатьох дипломних робіт та консультантом студентів і вчителів. Викладацьку діяльність в університеті Д.Л. Сергієнко поєднував з громадською і науково-методичною роботою. Надрукував понад 100 наукових праць – монографій, науково-популярних статей і посібників.

У цілому його науково-педагогічна діяльність, як показують кожний із періодів, відзначається плідною, результативною роботою, яка на сьогодні актуальна і потребує глибокого пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н.П. Калениченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
2. Вербицький В. Юннатівський рух в Україні. – К.: Деміур, 2001. – 304 с.
3. Новий довідник: Історія України. – К.: ТОВ КАЗКА, 2005. – 736 с.
4. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 4.
5. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 8–9.
6. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 10.
7. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 31–32.
8. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 52–55.

9. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 78–81.

10. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 97.

11. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 109.

12. У витоків юннатівського руху в Україні (80-річчю юннатівського руху присвячується) // Виробничо-практичне видання / Упорядник Л.П. Манорик. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – 122 с.

УДК 378.147

Пухальська Г.А.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

У статті розглянута проблема формування комунікативної компетентності в майбутніх пілотів цивільної авіації та визначено її структуру і зміст у світлі системного підходу до професійної підготовки фахівців.

В статье рассмотрена проблема формирования коммуникативной компетентности у будущих пилотов гражданской авиации и определена её структура и содержание с позиций системного подхода к профессиональной подготовке специалистов.

In the article the problem of formation of communicative competence of the future pilots of civil aircraft is considered and its structure and the maintenance from positions of the system approach to vocational training of experts is defined.

Протягом останнього десятиліття розвинені країни Європи та світу, серед яких Австрія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Франція, деякі країни Східної Європи, почали ґрунтовну дискусію, як дати людині належні знання, уміння і компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Як засвідчує аналіз освітніх систем цих країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його запровадження.

Соціально-економічна ситуація, що склалась, якісно по-новому ставить питання підготовки льотних кадрів цивільної авіації України, вимагає наукового переосмислення проблеми формування комунікативної компетентності пілота-командира екіпажу сучасного багатомісного літака як важливої складової професійної компетентності, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому навчальному закладі.

Про актуалізацію проблеми спілкування серед контингенту пілотів свідчать такі важливі